

Het fundament onder plannen van Donner

De verborgen agenda van Strafvordering 2001

Petra van Kampen

redactielid

De voorstellen getuigen van veel denkkraft, en van het vermogen de strafvordering met een frisse blik te bezien – aldus het oordeel van prof. mr. G.J.M. Corstens over het onderzoeksproject Strafvordering 2001 en het afsluitende (concept)rapport.¹ Volgens hem leert de ervaring met dit onderzoeksproject nog weer eens dat ‘indien men werkelijk wil vernieuwen, het de voorkeur verdient niet een groep van voornamelijk vooraanstaande rechtspractici bijeen te zetten. Die zullen nogal eens te veel worden gehinderd door hun ervaringen met het bestaande rechtssysteem en door hun vermogen binnen dat stelsel tot acceptabele oplossingen te komen. Dat leidt tot op de rem trappen bij echte vernieuwingen.’

Inderdaad moet de onderzoeksgroep worden nagegeven dat zij bij het bedenken van de verschillende voorstellen kennelijk niet werd gehinderd door ervaringen met het bestaande rechtssysteem, of door het ontbreken daarvan. De rem werd niet vaak benut, terwijl dat wel voor de hand had gelegen.

Centraal in het project stond de vraag naar de systematische grondslagen van een eventueel nieuw wetboek, naar een coherente ordening van het strafprocesrecht.² De ambitie van de onderzoeksgroep was geen andere dan een herbezinning op ‘de uitgangspunten en op het zichtbaar maken van de consequenties van de keuze van de eventuele nieuwe uitgangspunten voor de structuur en de systematiek van een nieuw wetboek.’³ Reijntjes zei daarvan eerder – voor wat het vooronderzoek betreft – dat die ambitie heeft geleid tot voorstellen voor regelgeving die zich kenmerken door een verregaande mate van elasticiteit en weinig strikte waarborgen.⁴ Zijn woordkeuze werd ingegeven door Knigge, die de uitgangspunten van het onderzoeksproject introduceerde onder de titel ‘een wetboek van elastiek’.⁵ Daarmee was de inzet van de discussie over de toekomst van de Nederlandse strafrechtspleging gegeven. Want hoeveel elasticiteit kan een (straf)wetboek verdragen?

BELANGEN OF MIDDELEN

De discussie over de voorstellen van de onderzoeksgroep spitst zich toe op de afweging van de belangen die bij de strafrechtspleging zijn betrokken.⁶ De voorstellen van Strafvordering 2001 zijn gebaseerd op de gedachte dat binnen de Nederlandse strafrechtspleging het belang van de verdachte slechts *een* belang is dat bescherming verdient, althans zou kunnen verdienen indien de omstandigheden daar naar zijn. Het zou in elk geval niet een belang zijn dat meer bescherming verdient dan bijvoorbeeld het belang van het slachtoffer.

Het kader voor de herziening van het Wetboek van Strafvordering die de minister van Justitie nastreeft, vindt zijn oorsprong in het onderzoeksproject Strafvordering 2001. De onderzoekers geven in hun rapporten een geheel nieuwe betekenis aan de eis dat strafvordering slechts plaatsvindt op de wijze die bij de wet is voorzien. Voor de wet à la Donner moet alleen al daarom met grote vrezes worden gevreesd, aldus Petra van Kampen.

In de film Minority Report van Steven Spielberg, die speelt in het Washington D.C. van 2080, pakken arrestatieteams van de Pre-Crimes Division onder leiding van John Anderton (Tom Cruise) misdadigers op, nét voordat het misdrijf wordt gepleegd. Een dubbel-dvd van de film is vanaf 3 december in de aanbieding.

Dit uit zich onder meer in een opvatting over het legaliteitsbeginsel die inderdaad ‘anders’ is dan de gebruikelijke. Volgens de onderzoekers vereist het legaliteitsbeginsel dat de wetstoepasser ‘in de wet houvast vindt dat hij nodig heeft om een verantwoord gebruik te maken van de ruimte die hem is gelaten. De belangenafweging die van de wetstoepasser in het concrete geval wordt verwacht, moet (...) voorgestructureerd zijn in het systeem van de wet, dat wil zeggen in de weging van de achterliggende belangen die besloten ligt in het complex van wettelijke regels, criteria, voorwaarden en waarborgen.’⁷

Met andere woorden: het bestaan van eenduidige, precieze vormvoorschriften moet worden afgewezen. In plaats daarvan moet een stelsel treden van discretionaire bevoegdheden. Het onderzoek dient immers, zoals de minister van Justitie het recent uitdrukt in een brief

Uit *Minority Report* (2002) van Steven Spielberg

aan de Tweede Kamer, niet belast te worden met ‘ingewikkelde formaliteiten’ die slagvaardig optreden kunnen belemmeren.

De opvatting dat het belang van de verdachte bij de afweging van belangen slechts *een* belang is waarmee rekening zou moeten worden gehouden, opent zonder twijfel ‘nieuwe perspectieven’ om in de terminologie van Corstens te blijven,⁸ zij het niet direct voor de verdediging.

Binnen de context van Strafvordering 2001 bestaat de ‘verdediging’ feitelijk niet meer in de vorm zoals de afgelopen eeuw(en) ontwikkeld, dat begrip krijgt daar een geheel nieuwe invulling. De advocaat is daarin niet slechts onderdeel van ‘de verdediging’, maar tevens ‘officer of the court’, die de betekening van dagvaardingen en de schorsing van de voorlopige hechtenis moet faciliteren. En voorzover de raadsman daadwerkelijk optreedt als belangenbehartiger, mag hij binnen het perspectief van Strafvordering 2001 slechts ‘verdedigingsbelangen’ behartigen. De grens daarvan wordt in de opvatting van de onderzoeksgroep bereikt daar waar het optreden ‘volstrekt niet meer past of apert in strijd is met de strekking van de bevoegdheden en zijn belang niet meer een rechtens te beschermen belang kan worden genoemd.’⁹

Het onderscheid tussen ‘verdedigbare’ belangen en belangen van de verdachte die binnen de context van het strafprocesrecht geen rol mogen spelen is echter problematisch, om niet te zeggen volstrekt onhanteerbaar. Het is bovendien, zoals Ties Prakken reeds opmerkte, geheel bezijden het punt; het gaat er niet om *welke* belangen voor de verdediging in aanmerking komen, maar *welke middelen* daarvoor mogen worden gebruikt.¹⁰ Prakken, die in elk geval de titel ‘vooraanstaand rechtspracticus’ verdient, debiteerde haar kritiek echter wederom vanuit de gedachte dat het strafproces zich centreert rond de verdachte; het is vooraleerst *zijn* belang dat bescherming verdient. De onderzoeksgroep ziet dat anders. De essentie van de voorstellen van de onderzoeksgroep is juist dat belangen van de verdachte niet anders beoordeeld moeten worden dan de belangen van anderen binnen de strafrechtspleging. De harde kern van het legaliteitsbeginsel is in de optiek van Strafvordering 2001 niet – zoals Prakken veronderstelt – de bescherming van de verdachte, maar de bescherming van burgers. Dat burgers binnen de strafrechtspleging belangen hebben en bescherming verdienen, wordt door de critici evenwel niet ontkend,¹¹ maar zij achten die belangen niet zonder meer gelijkgeschikt aan die van de verdachte.

GEEN TRECHTER MAAR FUIK

Intussen was het ook Prakken opgevallen dat de zelfgekozen terminologie ‘een wetboek van elastiek’ niet helemaal recht doet aan de voorstellen van de onderzoeksgroep, want in de processuele positie van de verdachte zit, als gevolg van het gehanteerde trechtermodel, weinig rek. In dat model moet de verdachte keuzes maken, onomkeerbare keuzes. De weigering van de verdachte om bewust of ‘niet verontschuldigbaar’ in gesprek te treden met de overige procesdeelnemers of verweer te voeren, resulteert in het trechtermodel in een verwerking van het recht om dat verweer nog te mogen voeren. De verdachte die in eerste aanleg ‘zonder goede reden’ punten laat liggen, kan die punten in hoger beroep niet meer aanvoeren. Hetgeen in hoger beroep niet wordt aangevochten, blijft daar in beginsel onbesproken en wordt zonder nadere motivering in stand gelaten. En waar als gevolg van de processuele opstelling van de verdachte geen onderzoeks- en verantwoordingsplicht voor de feitenrechter bestaat, is uit de aard der zaak ook niets te toetsen in cassatie.¹² Die situatie heeft, in de visie van (onder anderen) Prakken meer weg van een fuik dan van een trechter.¹³

De essentie van het hoger beroep was en is voornamelijk evenwel ‘het bieden van de mogelijkheid voor partijen om eigen fouten of omissies, in eerste aanleg begaan, in appèl te herstellen en van daar uit een geheel nieuwe behandeling’, zoals Haak tijdens zijn voordracht op 15 mei 2003 terecht heeft opgemerkt.¹⁴ Dat wezenlijke kenmerk wordt thans geofferd, omdat op een verantwoorde wijze moet worden omgaan met de schaarse capaciteit van het systeem. Deze invulling van die capaciteit is volgens de onderzoeksgroep ook bij uitstek een verdedigingsbelang, omdat op deze wijze meer ruimte overblijft voor ‘serieus onderzoek’ naar wezenlijke verschillen van inzicht tussen de verdediging en het Openbaar Ministerie.¹⁵

Het keurslijf van strategie, keuze en de noodzaak tot het voeren van een goed gesprek geldt echter en opmerkelijk genoeg kennelijk niet voor het Openbaar Ministerie: dat blijft steeds bevoegd om een opgelegde sanctie in te trekken of te corrigeren¹⁶ en de tenlastelegging ook in hoger beroep te wijzigen, mocht dat zo uitkomen. Rechtsbescherming is kennelijk een uitermate flexibel begrip. ‘Verder graag wat meer waarborg en wat minder elastiek,’ zegt Reijntjes terecht.¹⁷

NIET OVERBELAST

Overbelasting vormt ook de achtergrond voor het voorstel om ambtshalve cassatie door de Hoge Raad te beperken en om de verdachte te verplichten een schriftuur in te dienen binnen twee maanden na afloop van de termijn voor het indienen van cassatie. Door middel van deze wijzigingen zou de Hoge Raad immers van een 'last' bevrijd kunnen worden en haar aandacht kunnen richten op meer belangwekkende zaken. Maar het argument van overbelasting ter rechtvaardiging van deze voorstellen mist, zo bleek uit het commentaar van de president van de Hoge Raad, Haak, 'feitelijke grondslag'. De Hoge Raad is niet overbelast¹⁸ – 'integendeel' – en heeft bovendien een geheel eigen taak, die noodzaakt dat hij ambtshalve moet kunnen ingrijpen.¹⁹ Het gaat uiteindelijk om de bescherming van de verdachte, betoogde Haak.²⁰ Hij was kennelijk eveneens verblind door zijn ervaringen met het bestaande rechtssysteem en door zijn vermogen binnen dat stelsel tot acceptabele oplossingen te komen. Terecht merkt hij op dat er in de voorstellen te weinig rekening wordt gehouden met de bescherming van de verdachte, zeker waar het gaat om het stelsel van rechtsmiddelen.

NOTEN

- 1 G.J.M. Corstens, *Strafvordering 2001*, *NJB* 2003, p. 1165. Het onderzoeksproject werd op 15 mei jl. afgesloten met een vierde congres.
- 2 M.S. Groenhuijsen, 'Het onderzoeksproject Strafvordering 2001. Enkele inleidende opmerkingen', in *DD* 2000, p. 220-221.
- 3 M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, *Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Gouda Quint: Deventer 2001, p. 1.
- 4 J.M. Reijntjes, 'De toekomst van het voorbereidend onderzoek', in *DD* 2001, p. 264-284.
- 5 G. Knigge, 'Een wetboek van elastiek', in *DD* 200, p. 222-232.
- 6 Zie o.a. ook M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, *Vierde congres onderzoeksproject Strafvordering 2001*. Afronding en verantwoording (mei 2003), p. 8.
- 7 *Idem*, p. 30.
- 8 Corstens, *idem*.
- 9 M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, *Vierde congres onderzoeksproject Strafvordering 2001*. Afronding en verantwoording (mei 2003), p. 47.
- 10 E. Prakken, *Over Strafvordering 2001, een voorlopige balans*, *DD* 2003, p. 735.

- 11 Vergelijk o.a. E. Prakken, *Legitieme strafvordering*, *DD* 2001, p. 1035-1048.
- 12 M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, *Vierde congres onderzoeksproject Strafvordering 2001*. Afronding en verantwoording (mei 2003), p. 40.
- 13 Prakken, *idem*, p. 734.
- 14 Zie W.E. Haak, 'Strafvordering 2001 vanuit de optiek van de cassatierechter', *DD* 2003, p. 712.
- 15 *Idem*, p. 51-52.
- 16 *Idem*, p. 61.
- 17 Reijntjes, *idem*, p. 284.
- 18 Haak, *idem*, p. 716. Zie ook het Jaarverslag 2001/2002 van de Hoge Raad, in het bijzonder hoofdstuk 8 ("Tabellen van de strafkamer"). De verminderde werkbelasting van de Hoge Raad is, zoals Haak tijdens het congres betoogde en ook overigens blijkt uit het jaarverslag van de Hoge Raad, met name het gevolg van de sinds 1 oktober 2000 bestaande wettelijke verplichting om een cassatieschriftuur in te dienen. Bij gebreke daarvan wordt de rekwirant niet-ontvankelijk verklaard in zijn beroep.

- 19 Vergelijk HR 28 januari 2003, *NJ* 2003, 247 m.nt. PMe (waarin de Hoge Raad ambtshalve casseerde).
- 20 Haak, *idem*, p. 724.
- 21 S. Gutwirth & P. de Hert, 'Een theoretische onderbouwing voor een legitiem strafproces', *DD* 2001, p. 1048-1087 (p. 1073).
- 22 Vergelijk o.a. Prakken, *idem*, p. 1036.
- 23 Vergelijk stelling 4, zoals ten behoeve van het debat voorgesteld door de organisatoren van het vierde congres Strafvordering 2001 d.d. 15 mei 2003.
- 24 Gutwirth & De Hert, *idem*, p. 1067.

SLECHT IDEE

Het belang van de verdachte is niet een belang dat slechts naar believen en als het zo uitkomt prevaleert boven de belangen van de andere in de strafrechtspleging betrokkenen. Het is evenmin een belang waarmee elastisch kan worden omgesprongen. Het is de vrijheid van de verdachte waarop door de Staat inbreuk kan worden gemaakt in het kader van de strafrechtspleging.²¹

Dit betekent niet dat de voorstellen van de onderzoeksgroep geen discussie waard zouden zijn.²² Het betekent wel dat het vooralsnog een slecht idee lijkt om bij de hervorming van het strafprocesrecht in de komende jaren aan te sluiten bij de uitgangspunten en keuzes die zijn gemaakt in het onderzoeksproject Strafvordering 2001.²³ De functie van het strafrecht is het straffen van de dader van een strafbaar feit.²⁴ Zo eenvoudig is het. Maar juist die evidentie wordt door de onderzoeksgroep uit het oog verloren.

(advertentie)

Kleermakerij sinds 1937

Bernard Poelman

Leverancier van o.a. de Rijks Toga's en de Toga's van het Internationaal Gerechtshof der Verenigde Naties

superieure toga's
op uw maat gemaakt
leverbaar in lichtgewicht en half wol/wesdenka
of in zuiver wol (ultra lichtgewicht)
voldoende beffen in voorraad
eventueel levering binnen enkele dagen mogelijk

Lange Poten 19 / 2511 CM Den Haag
telefoon 070 346 1742 fax 070 362 11 70
e mail INFO@Bernard.Poelman.nl
www.Bernard.Poelman.nl

FIF 33

RECHERCHE- EN INFORMATIEBUREAU

Voor bedrijven, particulieren en advocatuur

• Onrechtmatig ziekteverzuim • Alimentatiezaken
• Controle werkzaamheden • Handelsinformatie
• Fraude / Bedrijfsdiefstal • Privé-onderzoeken

010 - 477 33 22 www.fif33.nl

Goedgekeurd door Min. van Justitie POB 238
Heemraadssingel 186 • 3021 DM Rotterdam
fax: 010 477 08 30 • e mail: info@fif33.nl

